

ОСОБЛИВОСТІ ДЕПРЕСИВНИХ РОЗЛАДІВ У ЕМІГРАНТІВ ТА РЕЕМІГРАНТІВ

Тернопільський державний медичний університет
імені І. Я. Горбачовського

Вивчено особливості депресивних розладів з урахуванням фактора еміграції (рееміграції) у 585 хворих. Установлено загальні закономірності впливу цього фактора на перебіг депресивних станів психогенного, ендогенного та органічного генезу: більшу вираженість депресивної симптоматики у реемігрантів і тривожно-депресивних розладів у емігрантів, що є відображенням актуальних соціально-психологічних тенденцій.

Ключові слова: депресивні розлади, емігранти, реемігранти.

Еміграція та рееміграція в Україні є одними з найактуальніших державних і суспільних проблем. Останніми роками еміграція як один із найбільш масових соціальних процесів у світі виявляє очевидну тенденцію до зростання. Так, загальна кількість українських емігрантів, за даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, оцінюється приблизно у 7 млн осіб [1].

Міграція розглядається як важливий чинник впливу на стан психічного здоров'я людини. В. А. Хармз (2000) наводить такі дані: у структурі особистості емігрантів визначаються емоційна нестійкість, тривожність, соціальна інтроверсія, конформність на поведінковому рівні, підозрілість, слабка інтеграція особистісних рис у вигляді емотивності та фрустрованості, низький рівень фрустраційної толерантності [2]. Ряд авторів вважають, що еміграція провокує маніфестацію або екзацербацию ендогенних психічних захворювань [3–5].

Водночас питання, пов'язані із особливостями перебігу депресивних розладів у емігрантів та реемігрантів, вивчено недостатньо. Зокрема, не досліджено прояви різних форм депресій (ендогенних, психогенних, органічних) з урахуванням фактора еміграції, що значно ускладнює розробку адресних терапевтичних підходів до лікування і профілактики депресивних розладів у цієї категорії населення.

Окрему соціальну й психіатричну проблему в Україні становить рееміграція [6]. Значний обсяг зворотного руху емігрантів з урахуванням великої кількості українських емігрантів зумовлює термінову необхідність ґрунтовного дослідження особливостей їхнього психоемоційного стану та розробки відповідних профілактичних і лікувальних програм. Однак на сьогодні психіатричні аспекти проблеми рееміграції в Україні практично не досліджено.

Виходячи з цього дослідження особливостей депресивних розладів у емігрантів та реемігрантів

є актуальним і має вагоме суспільне та медичне значення.

Метою нашого дослідження було вивчення основних характеристик депресивних розладів психогенного, ендогенного та органічного генезу в емігрантів та реемігрантів.

За допомогою шкал для оцінки депресії Montgomery — Asberg Depression Rating Scale (MADRS) [7] та Hamilton Rating Scale for Depression (HDRS) [8] було проведено обстеження 585 хворих, які перебували у період 2010–2014 рр. на лікуванні у Тернопільській обласній клінічній комунальній психоневрологічній лікарні з різними формами депресивних розладів (таблиця). Для встановлення закономірностей впливу фактора еміграції (рееміграції) на клініко-психопатологічні особливості депресивних розладів нами було сформовано основні клінічні групи: першу — зі 196 осіб, які постійно (щонайменше протягом останнього року) проживали за межами України, на момент обстеження тимчасово прибули в країну і планували найближчим часом повернутися за кордон (емігранти); другу — зі 191 особи, які не менше року проживали за межами України і протягом останнього року повернулися для постійного проживання в країну (реемігранти); а також контрольну групу зі 198 осіб, які постійно проживали в Україні і не виїжджали за її межі для тривалого проживання (неемігранти).

Статистичний аналіз розбіжностей у даних між групами проводився за допомогою тесту Манна — Уїтні.

При дослідженні особливостей депресивних розладів у емігрантів та реемігрантів при депресіях психогенного характеру було виявлено, що середній рівень показника депресії за шкалою MADRS у хворих контрольної групи — $26,3 \pm 8,0$ бала з коливаннями від 16 до 45 балів, першої групи — $29,1 \pm 7,7$ бала з коливаннями від 16 до 45 балів, другої групи — $31,2 \pm 5,5$ бала з коливаннями від

Нозологічна структура депресивних розладів (за МКБ-10) в емігрантів та реемігрантів порівняно з неемігрантами

Нозологія	Групи		
	кон-трольна, n = 198	пер-ша, n = 196	друга, n = 191
<i>Психогенні депресивні розлади</i>			
Пролонгована депресивна реакція, зумовлена розладом адаптації (F43.21)	38	33	29
Змішана тривожна та депресивна реакція, зумовлена розладом адаптації (F43.22)	31	35	38
Всього	69	68	67
<i>Ендогенні депресивні розлади</i>			
Біполярний розлад, поточний епізод депресії (F31.3, F31.4)	15	18	19
Депресивний епізод (F32.1, F32.2)	17	12	11
Рекурентний депресивний розлад (F33.1, F33.2)	33	36	33
Всього	65	66	63
<i>Депресивні розлади органічного генезу</i>			
Органічні афективні розлади (F06.3)	64	62	61

18 до 43 балів. При порівнянні груп за рівнем депресії було виявлено значущі розбіжності: між групами неемігрантів та емігрантів — $p < 0,05$, неемігрантів та реемігрантів — $p < 0,01$, емігрантів та реемігрантів — $p < 0,05$. Таким чином, найвищі показники депресії за даними шкали MADRS були у реемігрантів, дещо менші — в емігрантів і найнижчі — у неемігрантів.

Найвищий сумарний показник депресії за шкалою HDRS ($27,3 \pm 6,2$ бала) у хворих на депресивні розлади психогенного характеру отримано у реемігрантів, дещо нижчий ($25,0 \pm 6,4$ бала) — в емігрантів, найнижчий ($22,7 \pm 6,6$ бала) — у неемігрантів. Розбіжності є статистично значущими: при порівнянні контрольної і першої груп, а також першої та другої груп — $p < 0,05$, контрольної і другої груп — $p < 0,01$.

При аналізі типологічної особливості депресивних розладів було встановлено значущі розбіжності у показниках вираженості адинамічної депресії: найбільший ($21,0 \pm 3,7$ бала) — у реемігрантів, а у неемігрантів і емігрантів вони виявилися близькими ($16,7 \pm 4,2$ і $17,1 \pm 4,1$ бала відповідно). Розбіжності є значущими при порівнянні контрольної та другої, першої та другої ($p < 0,01$) груп.

Натомість ажитована депресія більше виражена в емігрантів ($12,3 \pm 4,5$ бала проти $10,2 \pm 4,4$ бала у реемігрантів і $9,2 \pm 4,7$ бала у неемігрантів). Розбіжності у даних визначено значущими при порівнянні контрольної та першої ($p < 0,01$), контрольної та другої ($p < 0,1$), першої та другої ($p < 0,05$) груп. Депресія зі страхом також більшою мірою була виражена в емігрантів ($10,8 \pm 3,9$ бала проти $9,5 \pm 3,8$ бала у реемігрантів і $8,7 \pm 3,8$ бала у неемігрантів). Розбіжності виявляються значущими при порівнянні контрольної та першої ($p < 0,01$), першої та другої ($p < 0,05$) груп. Показники виразності недиференційованого типу депресії були найвищими ($6,8 \pm 1,4$ бала) у реемігрантів, меншими ($6,2 \pm 1,4$ бала) — в емігрантів і найменшими ($5,9 \pm 1,4$ бала) — у неемігрантів. Розбіжності є значущими при порівнянні контрольної та другої ($p < 0,01$), першої та другої ($p < 0,05$) груп.

Таким чином, закономірності, встановлені при аналізі даних MADRS і HDRS у хворих на психогенні депресії, виявляють загальну тенденцію до переважання у реемігрантів депресивних розладів адинамічного та змішаного характеру, а в емігрантів — тривожно-депресивного.

Середній показник депресії за даними MADRS у неемігрантів, хворих на ендогенні депресивні розлади, становив $32,2 \pm 5,2$ бала з коливаннями від 21 до 43 балів, у емігрантів — $34,4 \pm 6,4$ бала з коливаннями від 20 до 47 балів, у реемігрантів — $37,5 \pm 6,0$ бала з коливаннями від 27 до 50 балів. При порівнянні груп за рівнем депресії також було виявлено значущі розбіжності: між групами неемігрантів та емігрантів — $p < 0,05$, неемігрантів та реемігрантів — $p < 0,01$, емігрантів та реемігрантів — $p < 0,05$. Таким чином, закономірності, характерні для психогенних депресивних розладів, зберігаються й для ендогенних: найвищі показники були в реемігрантів, менші — в емігрантів і найнижчі — у неемігрантів.

Як і при психогенній депресії, найвищий сумарний показник ($31,3 \pm 3,8$ бала) за HDRS — у реемігрантів, дещо нижчий ($29,3 \pm 5,7$ бала) — в емігрантів, найнижчий ($27,4 \pm 4,1$ бала) — у неемігрантів. Розбіжності є статистично значущими при порівнянні контрольної та першої, першої і другої груп — $p < 0,05$, для контрольної і другої груп — $p < 0,01$.

При аналізі типологічної особливості ендогенних депресивних розладів виявлено певні відмінності від психогенних при збереженні загальних закономірностей. Так, адинамічна і недиференційована депресія найбільшою мірою виражені у реемігрантів ($24,6 \pm 2,5$ та $8,1 \pm 1,2$ бала відповідно), менше — в емігрантів ($21,0 \pm 3,9$ і $7,2 \pm 1,7$ бала відповідно), найменше — у неемігрантів ($27,4 \pm 4,1$ і $6,8 \pm 2,5$ бала відповідно). Для адинамічної депресії

розбіжності є значущими при порівнянні контрольної та другої, а також першої та другої ($p < 0,01$) груп. Для недиференційованої депресії розбіжності були значущими при порівнянні тих самих груп, але їх рівень для порівняння контрольної та другої груп нижчий ($p < 0,05$). Ажитована депресія і депресія зі страхом більш виражена в емігрантів ($12,9 \pm 4,2$ та $12,5 \pm 3,7$ бала відповідно), ніж у реемігрантів ($11,5 \pm 3,1$ та $11,2 \pm 3,2$ бала відповідно) та неемігрантів ($10,9 \pm 3,5$ та $10,4 \pm 2,6$ бала відповідно). Розбіжності для обох видів депресії визнано значущими при порівнянні контрольної та першої ($p < 0,01$), першої та другої ($p < 0,05$) груп.

Одержані дані збігаються з даними клінічного обстеження і доповнюють їх: у реемігрантів, хворих на депресивні розлади ендogenousного характеру, переважають ознаки адинамічної та недиференційованої депресії, в емігрантів — тривожно-депресивні розлади, а у неемігрантів перебіг депресії є більш наближеним до типових форм.

При дослідженні депресії за даними MADRS у хворих на органічні депресивні розлади було виявлено, що у неемігрантів цей показник дорівнював $32,7 \pm 6,9$ бала з коливаннями від 18 до 46 балів, в емігрантів — $35,3 \pm 5,7$ бала з коливаннями від 24 до 49 балів, у реемігрантів — $37,8 \pm 7,3$ бала з коливаннями від 25 до 49 балів. При цьому визначено значущі розбіжності: між контрольною та першою — $p < 0,05$, контрольною та другою — $p < 0,01$, першою та другою групами — $p < 0,05$. Таким чином, виявлені нами закономірності є універсальними: найвищі показники депресії зафіксовані в групі реемігрантів, менші — в емігрантів і найнижчі — у неемігрантів.

При аналізі кількісних характеристик депресії за HDRS у хворих на органічні депресії встановлено, що реемігрантам притаманні найбільш високі рівні ($32,1 \pm 4,9$ бала) загального показника тривожності, найнижчі ($28,1 \pm 5,5$ бала) — неемігрантам, а в емігрантів вони займають проміжне положення ($29,9 \pm 2,9$ бала). Розбіжності були значущими при порівнянні контрольної та першої ($p < 0,05$), контрольної та другої ($p < 0,01$), першої та другої ($p < 0,05$) груп.

У типологічній структурі депресії у реемігрантів найбільше значення має адинамічна депресія ($22,4 \pm 4,0$ бала); у хворих на органічні депресії серед емігрантів показник адинамічної депресії нижчий, ніж серед неемігрантів ($19,7 \pm 2,3$ та $20,7 \pm 4,2$ бала відповідно), що відрізняє цю категорію депресивних розладів від психогенних та ендogenousних. При цьому розбіжності є статистично значущими при порівнянні контрольної та другої ($p < 0,05$), а також першої та другої ($p < 0,01$) груп. Відмінністю органічних депресивних розладів є також найвищий рівень ажитованої депресії у реемігрантів

($16,0 \pm 2,2$ бала), що дещо вищий, ніж в емігрантів ($15,7 \pm 1,7$ бала), хоча ці розбіжності не є статистично значущими. Розбіжності є значущими при порівнянні контрольної та першої ($p < 0,01$), а також контрольної та другої ($p < 0,01$) груп. Аналогічні закономірності виявлено також для депресії зі страхом: найнижчий її рівень зафіксований у неемігрантів ($11,6 \pm 3,3$ бала), а у групах емігрантів та реемігрантів цей показник майже однаковий ($14,0 \pm 2,2$ та $14,0 \pm 2,0$ бала відповідно). Розбіжності є статистично значущими при порівнянні контрольної та першої ($p < 0,01$), а також контрольної та другої ($p < 0,01$) груп. Щодо недиференційованої депресії, то найвищі показники були у групі реемігрантів ($7,0 \pm 1,8$ бала), у неемігрантів він незначно нижчий ($6,8 \pm 1,8$ бала), а в емігрантів — найнижчий ($6,3 \pm 1,4$ бала). Розбіжності виявлено при порівнянні контрольної та другої ($p < 0,1$), а також першої та другої ($p < 0,05$) груп.

Таким чином, при аналізі впливу фактора еміграції (рееміграції) у хворих на органічні депресивні розлади було виявлено як загальні закономірності (переважання у реемігрантів тяжких і адинамічних форм депресії), так і особливості: значна вираженість у реемігрантів і емігрантів ажитованої депресії та депресії зі страхом. На нашу думку, пояснення цих особливостей слід шукати у загальних закономірностях патогенетичних механізмів органічних депресивних розладів, зокрема, більшій ригідності і статичності патологічних процесів, а також більшій поширеності і вираженості тривожних розладів у хворих на органічні депресії. Це узгоджується з даними останніх досліджень [2] і дозволяє одержати нові наукові дані щодо клініко-патогенетичних особливостей різних варіантів депресивних розладів.

Отже, фактор еміграції має виражений вплив на особливості перебігу депресивних розладів як психогенного, так ендogenousного й органічного генезу. Загальними закономірностями, притаманними усім формам депресивних розладів, є більша вираженість депресивної симптоматики у реемігрантів, що, на наш погляд, є проявом фрустраційних тенденцій, зневіри, розчарування, необхідності адаптуватися у важких соціально-політичних та економічних умовах сьогодення (результатом цих тенденцій є погіршення як загального показника виразності депресії, так і проявів адинамічної депресії); а також більша вираженість тривожно-депресивних та ажитованих форм депресії в емігрантів, що може бути пов'язано з переживаннями та побоюваннями щодо можливості продовження роботи за кордоном у зв'язку з психічним захворюванням. Водночас депресивні розлади різного генезу виявляють і певні розбіжності: у хворих на психогенну депресію вплив фактора еміграції

(рееміграції) на відмінності у проявах депресії є найбільшим, а у хворих на органічні депресивні розлади вираженість ажитованої депресії та депресії зі страхом у реемігрантів, як і у емігрантів, є значною. Виявлені закономірності слід ураховувати при розробці профілактичних, лікувальних та реабілітаційних заходів щодо депресивних розладів.

Список літератури

1. Щорічна Доповідь про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Постанова Верховної Ради України від 05.04.2011 року № 3194-VI // *Голос України*.— 2011.— № 35.— С. 23–29.
2. Хармз В. А. Медико-психологические аспекты нарушения психической адаптации эмигрантов: дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук; спец. 19.00.04 «Психология» / Вахид Аблахад Хармз; Санкт-Петербургский государственный университет.— СПб., 2000.— 186 с.
3. Incidence of psychotic disorders in immigrant groups to the Netherlands / J. P. Selten, N. Veen, W. Feller [et al.] // *Br. J. of Psychiatry*.— 2001.— № 178.— P. 367–372.
4. The mental health of migrants / B. E. Gavin, B. D. Kelly, A. Lane [et al.] // *Irish Medical J.* — 2001.— Vol. 94.— P. 229–230.
5. *Lauber C. Patterns of Psychiatric Inpatient Care in Migrants: Results from Switzerland / C. Lauber, B. Lay, W. Rossler // Swiss Medical Weekly*.— 2006.— № 135.— P. 50–56.
6. *Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування (аналітична доповідь) / О. А. Малиновська.— К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011.— 40 с.*
7. *Montgomery S. A. A new depression scale designed to be sensitive to change / S. A. Montgomery, M. Asberg // Br. J. of Psychiatry*.— 1979.— № 134.— P. 382–389.
8. *Hamilton M. A rating scale for depression by Max Hamilton / M. Hamilton // J. of Neurology, Neurosurgery, Psychiatry*.— 1960.— № 23.— P. 56–62.

ОСОБЕННОСТИ ДЕПРЕССИВНЫХ РАССТРОЙСТВ У ЭМИГРАНТОВ И РЕЭМИГРАНТОВ

Е. П. ВЕНГЕР

Изучены особенности депрессивных расстройств с учетом фактора эмиграции (реэмиграции) у 585 больных. Установлены общие закономерности влияния этого фактора на течение депрессивных состояний психогенного, эндогенного и органического генеза: большая выраженность депрессивной симптоматики у реэмигрантов и тревожно-депрессивных расстройств у эмигрантов, что является отражением актуальных социально-психологических тенденций.

Ключевые слова: депрессивные расстройства, эмигранты, реэмигранты.

FEATURES OF DEPRESSIVE DISORDERS IN IMMIGRANTS AND RETURNEES

O. P. VENGER

The characteristics of depressive disorders considering immigration (re-emigration) factor was investigated in 585 patients. Common influence patterns for this factor on the course of depressive states, of psychogenic, endogenous and organic origin were determined, i.e. greater severity of depressive symptoms in returnees and anxiety-depressive disorders in immigrants, which reflects current social and psychological trends.

Key words: depressive disorders, immigrants, returnees.

Надійшла 30.03.2015